

Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes

**

Palma (Mallorca),
8-12 de setembre de 1997

BIBLIOTECA
ABAT
OLIBA
L

PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT

L'OBLIT D'UN CODI ESCRIT

INTRODUCCIÓ

A grans trets, la història lingüística dels Països Catalans del segle XVIII ve marcada per les repercussions que es deriven dels Decrets de Nova Planta. Si fem l'anàlisi d'aquest segle a partir d'aquesta premissa, entrarem en la interpretació que es basa en el binomi repressió / resistència.¹ És a dir, a partir dels Decrets de Nova Planta hi ha tot un seguit de lleis que imposen un canvi de llengua, cosa que suscitarà, en major o menor grau, una resposta per part del poble. Els òrgans de poder seran els primers afectats i, per tant, obligats a realitzar aquest canvi:² és prou conegut l'article 4 del mateix Decret que diu: «*Las causas en la Real Audiencia se substanciaran en lengua castellana*». Al llarg dels segles XVIII i XIX, el coneixement de la llengua espanyola es plantejarà com una necessitat ineludible i aquesta obligació / necessitat farà que de mica en mica els diversos grups socials es vegin abocats a la castellanització.

Hem de fer esment especial de la *Real Cédula de Aranjuez* de

1. Veg. Modest PRATS, «La llengua catalana al segle XVIII. Possibles pautes d'estudi», *La llengua catalana al segle XVIII*, a cura de Pep BALSALOBRE i Joan GRATACÓS (Barcelona: Quadern Crema, Assaig 16, 1995).

2. Veg. Rosa M. CALAFAT, «La imposició de l'espanyol a l'alta administració pública mallorquina. Mecanismes i estratègies de poder», *La llengua catalana al segle XVIII*, a cura de Pep BALSALOBRE i Joan GRATACÓS (Barcelona: Quadern Crema, Assaig 16, 1995).

1768³ perquè és la primera llei que incideix directament en l'obligatorietat de l'ensenyament *de i en* llengua castellana. A aquesta llei en seguiran d'altres que incidiran en la prohibició de l'ús de la llengua catalana en els diversos àmbits.⁴

Per poder analitzar el camí que va seguir el procés de convertir el poble català en analfabet en la seva pròpia llengua com a conseqüència de l'alfabetització en una llengua aliena, és absolutament imprescindible conèixer tot el sistema repressiu que va entrar en joc, però a la vegada hi hem d'afegir altres estudis i matisacions. I sobretot, cal tenir present, també, el camí que va seguir la llengua espanyola per convertir-se en l'única llengua vàlida de cultura. Evidentment, són dos processos íntimament lligats que ens aboquen a un mateix final.

Tenim moltes referències sobre l'abundància de documentació pública i privada en llengua catalana⁵ al llarg del segle XVIII, però el que no tenim és una anàlisi d'aquesta documentació a partir de dos eixos: quin ús de la llengua catalana feien els grups socials més representatius⁶ i quin tipus de llengua s'utilitzava en els diversos registres i àmbits d'ús. Segons el meu parer, per arribar a tenir una visió general de la llengua catalana del segle XVIII i part del XIX hem de saber com els àmbits d'ús propis d'una llengua plena són ocupats per una llengua externa de manera inexorable i quines conseqüències se'n deriven.

Una mateixa tipologia de documents ens permetrà analitzar, encara que sigui de manera succinta, l'ús de la llengua catalana escrita d'un grup social determinat i els canvis de llengua que es constaten al llarg del temps en un mateix registre.

3. Veg. G. LLOMPART, «La Real Cédula de 1768 sobre la difusió del castellano y sus repercusiones en la diócesis de Mallorca», *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana*, tom XXXIII (Palma de Mallorca: 1965) i F. FERRER I GIRONÈS, «La Real Cédula d'Aranjuez del 23 de juny de 1768», *Actes II Congrés Internacional de la Llengua catalana*, VIII (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989).

4. Veg. F. FERRER I GIRONÈS, *La persecució política de la llengua catalana* (Barcelona: Edicions 62, 1985).

5. Veg. Sebastià SOLÉ I COT, «La llengua dels documents notariais catalans en el període de la Decadència», *Recerques*, 12 (Barcelona: 1982) i Núria SALES, *Història de Catalunya*. Volum IV, «Els segles de la Decadència (segles XVI-XVIII)» (Barcelona: Edicions 62, 1989).

6. Els dos àmbits més estudiats, fins ara, són l'església i l'escola.

L'objectiu de la comunicació és, doncs, analitzar una sèrie de documents que pertanyen a un mateix registre. Intentarem, a l'hora de fer l'anàlisi dels documents, veure les diferències lingüístiques dels diversos manuscrits i el que pressuposa la introducció d'una llengua aliena com a única llengua objecte d'alfabetització.

Analitzarem un manuscrit del XVIII i cinc del XIX. Tots ells pertanyen a l'arxiu de can Torrella i es conserven a l'Arxiu del Regne de Mallorca. Són els següents:⁷

a) *Compta da la faina ha feta Mestra Juan Estelrich Farrer par mi Saño Don Guiem Torela Dia 16 Janer de 1799*

b) *Compte de feyne a fete Mtre. Ignasi Vidal ferre per Don Gilem Torrele (1818)*

c) *Comta de le fayne que ha feta Mestra Josef Juan Sallater per co(n)ta de le case de Don Josef Doms comansant als 11 Juriol de 1828*

d) *Compte d'un marjador de 1834*

e) *Conte de la feyna de ferrer que he feta per Dn. Fausto Gual (1857)*

f) *Conte de Canet del Carpintero comensant dia 27 diciembre de 1879*

Aquests manuscrits són una mostra més que confirma que l'ús de la llengua catalana escrita es va mantenir fins ben entrat el segle XIX, si més no en aquest grup social.

La seva anàlisi ens permet arribar a una sèrie de conclusions:

A) Els quatre primers manuscrits mostren un bon nivell de català escrit. Com era d'esperar, reflecteixen els trets fonètics i morfològics de la parla de Mallorca, però, malgrat que podríem pensar que trobaríem uns escrits en un registre formal molt baix, trobem l'ús sistemàtic de l'article literari enfront de l'article col·loquial propi de Mallorca.

Sabem que el pas de llengua oral a llengua escrita pressuposa un grau de formalitat diferent, i que, a Mallorca, aquest grau de formalitat va necessàriament unit a un canvi d'article, com posen de manifest els manuscrits que acabem de veure. Cal dir, però, que aquest pas només es pot donar si els autors han tingut un contacte amb la llengua catalana escrita, un ensenyament o una alfabetització en llengua catalana.

Vegem un exemple força il·lustrador sobre aquest mateix punt:

Cap al 1789,¹⁴ el comte d'Aiamans escriu una de les seves primeres traduccions de Cadalso:

Si-s estels del cèl van fuits
Si pe's camps no-s trôbän flors,

14. Veg. JOAN MAS I VIVES, «Josep de Togores i la llengua catalana», *Llengua i Literatura*, 6 (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1994-95), pàg 25.

Si s'äturen sas corrénts,
y no canta es rossinyôl;
[...]

Un anys més tard, el poema revisat adopta aquesta forma:

Si'ls estels del cèl no surtan,
Si'n el camp no's tròban flòrs
Si s'aturan las corrénts,
Si no canta el rossinyòl;
[...]

L'únic punt que ens interessa comentar és el canvi d'article que opera en la revisió del poema. El comte d'Aiamans, de manera intuïtiva o per una altra mena d'influència, sap que per arribar a un registre formal, és a dir, per fer de la seva llengua una llengua vàlida literàriament parlant necessita fer un canvi d'article. Si el comte d'Aiamans hagués tingut un ensenyament en llengua catalana —cosa que possiblement no va tenir com a representant de la classe social més alta de la Mallorca del seu temps—, s'hauria estalviat provatures, ja que hauria tingut una tradició que hauria avalat la seva manera d'escriure.

Un altre exemple que confirma el que acabem d'exposar és el Document F de 1879. Hem dit més amunt que consideràvem que el manuscrit era escrit en castellà ple de llacunes en llengua catalana. És difícil deduir el criteri seguit per a l'adopció d'una o altra llengua, però a grans trets —encara que hi trobaríem contradiccions—, podem veure que cada cop que ha de detallar algunes feines o ha d'utilitzar un vocabulari més específic passa al català. Aquest fet només ens demostra un pobre domini de la llengua castellana. Però, quina mena de llengua catalana utilitza? Doncs, l'única que sap: la llengua oral.

Quan una persona ha estat alfabetitzada en una llengua aliena no té els referents del codi escrit de la seva llengua; per tant, sols li queda la llengua oral. Per això en aquest escrit no hi podríem trobar mai l'article literari.

El problema que m'he plantejat en l'estudi d'aquests manuscrits

és esbrinar fins a quin punt la manera d'escriure dels seus autors respon a una tradició, ja que és evident que «Ningú, llevat d'algun espontani semianalfabet, no ha escrit mai com es parla. S'escriu com hi ha tradició d'escriure».¹⁵ Són paraules de Joan Fuster i com sempre molt encertades. Encara no podem descriure els trets definidors d'aquest codi tradicional, però sí que podem assegurar que els autors dels quatre primers manuscrits els han escrits seguint la norma que els fou ensenyada. El problema rau, doncs, en la pèrdua de la tradició. Quan la tradició de l'escriptura s'ha vist interrompuda, comencen les provatures. Crec que és a partir d'aquest trencament amb la tradició que s'han d'entendre les propostes ortogràfiques que començaran a aparèixer a partir del XIX.

B) La figura dels escriptors ha passat desapercebuda dins la història de la llengua, però crec que l'estudi d'aquest col·lectiu és clau per entendre l'evolució de la llengua catalana escrita del XVIII i part del XIX; no debades són ells els hereus de la tradició escrita. El Document B, que segons el meu parer és una mostra d'escriptura d'aquest grup, és el que presenta un codi intern més cohesionat.

C) No pretenem insinuar que tota la menestralia de Mallorca utilitzava exclusivament la llengua catalana escrita fins ben entrat el segle XIX; però sí que cal dir que força documentació d'aquest tipus —la que he pogut veure, fins ara— demostra que la llengua catalana escrita es manté fins al 1830/40 i és a partir d'aquesta darrera dècada quan comencem a trobar factures escrites en llengua castellana de manera dominant. Cal suposar aquesta abundància de manuscrits en llengua castellana a partir de la data esmentada és conseqüència directa de l'efectivitat de l'escolarització.¹⁶

CATALINA MARTÍNEZ I TABERNER
(Universitat de Barcelona)

15. Joan FUSTER, *La decadència al País Valencià*, pàg. 124, citat a Josep MURGADES, *Llengua i discriminació* (Barcelona: Curial 1996), pàg. 59.

16. Confiem poder tractar àmpliament aquest tema en la nostra tesi doctoral.